

Vende det andre kinn til

Reidar Ommundsen

Vi vet mye om hva som er aggressive handlinger. Men vi vet mindre om hvorfor enkelte mennesker ikke reagerer voldelig, selv om mange andre gjør det i samme situasjon.

En rekke undersøkelser har vist at hos mange forsøkspersoner, ofte de fleste, øker tendensen til å reagere aggressivt dersom de utsettes for en rekke ord med aggressivt innhold, for eksempel «slå», «overfall», «vold» og «ørefik». Disse undersøkelsene har typisk foregått ved at halvparten av en gruppe forsøkspersoner har blitt utsatt for slike ord, mens de andre har fått høre like mange ord, men uten voldelig innhold. Deretter har man bedt forsøkspersonene delta i en annen og tilsynelatende uavhengig undersøkelse. Her blir graden av aggressivitet målt ved å gi forsøkspersonene muligheten for å straffe en fiktiv elev som skal lære en liste med ord utenat. Eleven er i realiteten forskerens medarbeider, instruert til å gjøre de samme feilene på samme sted i ordlisten. Forsøkspersonene er instruert til å straffe eleven når denne gjør en feil. Straffen kan forsøkspersonene selv bestemme styrken av, for eksempel ved å justere styrken på et elektrisk støt, eller en støyende lyd, fra mild til sterk. I stort sett alle undersøkelser av denne typen har man funnet at forsøkspersoner som har vært utsatt for aggressive ord, gir eleven sterkere straff enn de som har hørt nøytrale ord.

Nå har tre psykologer fra Nord-Dakota i USA forsøkt å finne årsaken til ikkevoldelig atferd i eksperimenter av denne typen. De foretok to eksperimenter. I det første ble forsøkspersonene satt til å løse det som ble presentert som en rent språklig oppgave. Midt på en skjerm kom det med visse mellomrom til syne et ord, samtidig som to andre ord ble vist nederst på skjermen. Oppgaven var å velge det av de to nederste ordene som hadde nærmest relasjon til ordet ovenfor, ved å trykke på en knapp ved siden av. Gruppen gjennomførte oppgaven 200 ganger. For halvparten av gruppen hadde de 200 øverste ordene en voldelig betydning, og det hadde ett av de nederste ordene også – og altså det som skulle velges. Det andre ordet nede var for denne gruppen uten aggressivt innhold og skulle derfor ikke velges.

For den andre halvparten av forsøkspersonene hadde alle de øverste ordene ikke-voldelig innhold, og det hadde de 400 ordene nedenfor også. For denne gruppen var ingen av de 600 ordene egnet til å inspirere til aggressiv atferd, mens den førstnevnte gruppen altså hadde blitt utsatt for 200 ord som kunne inspirere til vold.

Deretter ble samtlige forsøkspersoner satt til å konkurrere med en person (ble de fortalt) som befant seg i et annet lokale. Konkurransen gjaldt om å være raskest i en prøve på reaksjonstid. Forsøkspersonen satt foran en skjerm der det av og til ble presentert et signal, og så skulle vedkommende trykke så hurtig som mulig på en tast. Etter å ha trykket, kom det opp på skjermen informasjon om at forsøkspersonen hadde vunnet ved å ha reagert raskere, eventuelt hadde tapt overfor konkurrenten ved å ha reagert senere. I realiteten fantes det ikke noen person i det andre lokalet, men en datamaskin. Denne var programmert til å melde fra at forsøkspersonen vant og tapte like mange ganger. Når forsøkspersonen vant, ble han eller hun selv utsatt for en straff i form av en kraftig støy gjennom et par høretelefoner. Støyen kunne variere i styrke, men denne variasjonen var lik for alle. Den som vant ved å være raskest på knappen, kunne selv bestemme hvor sterk straff han eller hun ville utsette konkurrenten for.

Som ventet viste det seg at gruppen som hadde sett mange voldsord, i snitt straffet strengere enn kontrollgruppen, som ikke var blitt inspirert av slike ord. Men det var også en del i den første

gruppen som ikke viste tendens til å straffe strengere enn kontrollgruppen. Og her er kjernen i undersøkelsen: Formålet var å se på hvilke personlighetsfaktorer som preget gruppen som ikke reagerte på voldsordene med voldelig atferd. Det var særlig en personlighetsegenskap som var mest utpreget, nemlig det som på engelsk kalles «agreeableness», å være vennlig og imøtekommende. Forsøkspersonene som ikke skåret spesielt høyt på denne formen for vennlighet, viste en stor forskjell i de to eksperimentgruppene. De som var blitt utsatt for voldsord, straffet langt hardere enn de som hadde fått nøytrale ord. Men for en mindre gruppe forsøkspersoner som skåret særlig høyt på skalaen for vennlighet, fant man ikke bare at de generelt gjorde mindre bruk av hard straff, men paradoksalt nok straffet mindre enn dem som hadde blitt utsatt for nøytrale ord. Den litt overraskende konklusjonen er at særlig vennlige og prososiale, det vil si hjelpsomme, imøtekommende og omsorgsfulle, mennesker ikke blir mer aggressive når de utsettes for ord med voldelig innhold, men tvert imot blir mindre voldelige!

Hvordan kan voldelige ord undertrykke voldelig atferd hos særlig vennlige mennesker? Dette spørsmålet ble søkt besvart i et nytt eksperiment. Her ble forsøkspersoner som både skåret høyt og lavt på vennlighetsskalaen, først vist en rekke ord som for halvparten av forsøkspersonene var prososiale (som vennlig, hjelpsom og kjærlig), og antisosiale (som ond, skurk og vold) for de andre. Deretter skulle de peke ut fra en rekke ordpar hvilket ord i hvert par som var henholdsvis pro- eller antisosialt. De mindre vennlige – eller bare normalt vennlige – forsøkspersonene var som ventet raskere til å finne det antisosiale ordet i ordparet etter å ha sett antisosiale ord i forveien. Og tilsvarende var det for de som først hadde blitt vist prososiale ord. Men ganske forbløffende viste det seg at de personene som skåret høyt på vennlighet, ikke var raskere til å identifisere det antisosiale ordet etter først å ha sett antisosiale ord. Dessuten var de mye raskere til å peke ut det prososiale ordet etter å ha blitt vist antisosiale ord. De mindre vennlige forsøkspersonene var som ventet langsommere med å finne det prososiale ordet i paret etter først å ha sett antisosiale ord. Forskerne konkluderer med at mennesker som er særlig vennlige og imøtekommende, reagerer på ord som minner om vold ved ikke selv å tenke og reagere i voldelige baner, men tvert imot styre sine tanker i en ikke-voldelig og prososial retning. Slike mennesker synes altså å reagere på vold med å tenke «motsatt», kanskje se det gode i andre, slik at de ikke får lyst til å straffe dem. Forskerne har derfor gitt sin tidsskriftartikkel den meget passende tittelen «om å vende det annet kinn til».